

Joanna Chapska

**„Twórcy polskiej bibliografii”.
Wystawa w WBP im. H. Łopacińskiego**

*“N’appliquons le mot
bibliographie qu’a une catégorie
de sources : les livres”*

P. Caron, 1954

Bibliografia to uporządkowany spis dokumentów, dobranych według określonych kryteriów, spełniających określoną funkcję informacyjną¹.

Znaczenie bibliografii jest ważne, co stwierdza się w życiu społeczno-naukowo-gospodarczym człowieka. Bibliografia jest dziedziną uniwersalną, z osiągnięć której korzystają wszystkie dziedziny naukowe. Umożliwia stałą orientację, odnośnie kierunku, w jakim zmierza kultura. Pośrednio pozwala różnym instytucjom kreślić cele społeczne i uprawiać politykę społeczną. Jednostkom ludzkim, grupom społecznym i narodom bibliografia ułatwia komunikowanie się, wymianę doświadczeń i rozpowszechnianie wiedzy.

Bibliografia jest pomocna w rozwoju nauki, gdyż umożliwia orientację w stanie badań; jest użyteczna każdej nauce, wykorzystywana w metodologii nauk szczegółowych. Dokumentuje przejawy aktywności wszystkich sfer życia społecznego, nauki, techniki, handlu, rozrywki i sztuki. Służy bibliotekom, szkołom, księgarstwu, wydawcom, placówkom informacji naukowej. Umożliwia śledzenie statystycznego, określonego liczbowo rozwoju ruchu wydawniczego².

W dniach 21 III – 22 IV 2006 r. w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego eksponowana była wystawa poświęcona twórcom polskiej bibliografii. Ekspozycję przygotowano ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego.

Istotnym zadaniem ekspozycji było nie tylko przedstawienie bibliografów wielkiego formatu i dzieł, które znajdują się w naszych zbiorach, ale również zwrócenie uwagi na ewolucję problematyki bibliograficznej i jej rolę nie tylko w przeszłości, ale i obecnie. Ponadto pragnęliśmy podkreślić kulturowy fakt, że dzieła bibliograficzne w gruncie rzeczy się nie starzeją. Zmienia się ich funkcja, ale wartość dokumentalna jest trwała. Burze dziejowe niszczyły biblioteki, rozniosły po świecie popioły unikatowych dzieł, lecz w bibliografiach pozostał ślad utrwalony ręką bibliografa, który ocalał je od zapomnienia³.

Analizując zadania, jakie stawiano bibliografii na przestrzeni wieków, można zauważyć istotne różnice w jej pojmowaniu.

Książka rękopiśmienna nie była tak dostępna jak książka drukowana. Jedynie wąskie grono osób zainteresowanych dysponowało informacjami o obiegu istniejących dzieł. Ograniczona liczba tytułów nie wymagała tworzenia spisów o istniejącym piśmiennictwie – wystarczały katalogi biblioteczne i ustne wiadomości. Dopiero ekspansja drukowanej książki spowodowała potrzebę

¹ Zob. *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław 1971 s. 155-156.

² Zob. *Bibliografia : metodyka i organizacja*. Pod red. Z. Żmigrodzkiego. Warszawa 2000 s. 25-26.

³ J. Korpała. *Krótką historia bibliografii polskiej*. Wrocław 1986 s. 7.

informowania o wydanych dziełach. Pierwsi bibliografowie kierowali się często własnymi zainteresowaniami naukowymi i założonym przeznaczeniem spisu. W najbardziej ambitnych zamierzeniach dążono do spisania wszystkiego, co zostało wydane, rejestrując wszelkie dostępne dokumenty.

Dopiero w czasach nowszych bibliografowie zaczęli uwzględniać potrzeby potencjalnych użytkowników spisów bibliograficznych. Ich prace stały się dla współczesnej nauki koniecznością. Zestawienie książek i innych dokumentów wg określonych kryteriów umożliwiało dotarcie do potrzebnych materiałów, niezbędnych na różnych etapach prac badawczych, a także związanych z życiem społecznym, gospodarczym, politycznym czy kulturalnym⁴.

Inspiracją do przygotowania ekspozycji w Bibliotece był fakt, iż na rok 2006 przypadły liczne jubileusze osób, które wniosły duży, a czasem ogromny, wkład w ewolucję bibliografii, jej dzisiejszą postać i różnorodność. Wymieńmy chociażby takie nazwiska jak: **Karol J. Badecki** (1886-1953) – 120. rocznica urodzin; **Feliks Bentkowski** (urodzony w Lubartowie, 1781-1852) – 225. rocznica urodzin; **Karol Estreicher** mł. (1906-1984) – 100. rocznica urodzin; **Wiktor Hahn** (1871-1959) – 135. rocznica urodzin; **Gabriel Korbut** (1862-1936) – 70. rocznica śmierci; **Jan Kowalik** (1910-2001) - nazwany bibliografem polskiej diaspory - 5. rocznica śmierci, **Joachim Lelewel** (1786-1861) – 145. rocznica śmierci; **Samuel Bogumił Linde** (1771-1847) – 235. rocznica urodzin; **Józef Maksymilian Ossoliński** (1748-1826) – 180. rocznica śmierci oraz 100. rocznica śmierci **Hieronima Łopacińskiego** (1860-1906). Oprócz wymienionych rocznic, należy podkreślić także, iż rok 2006 został ogłoszony **Rokiem Hieronima Łopacińskiego**.

Na wystawie przyjęto układ chronologiczny. Aby wejść w klimat tematyki bibliograficznej w pierwszej kolejności zostały zaprezentowane istotne opracowania dotyczące roli i zadań bibliografii oraz określające znaczenie terminu “bibliografia”.

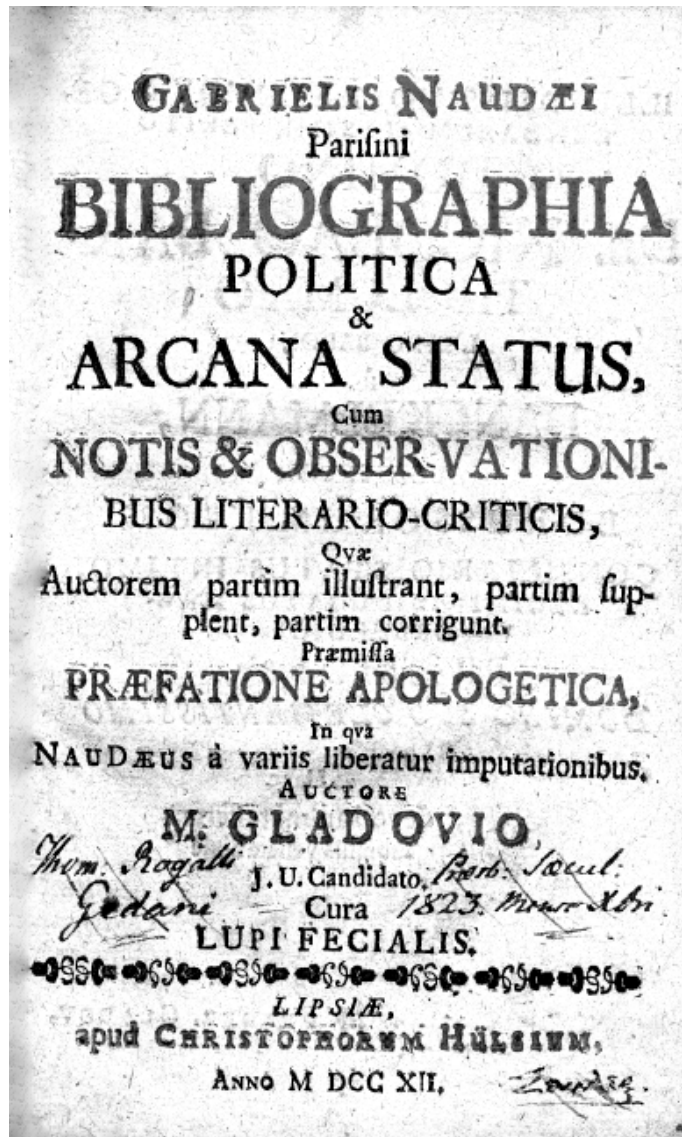
W dalszej części wystawa prezentowała czasy starożytne, w których na czołowe miejsce wysuwała się biblioteka króla Assurbanipala i Biblioteka Aleksandryjska, której bibliotekarzem był **Kallimach z Cyreny** (ok. 310 – ok. 240 przed n. Chr.). Kallimach sporządził dokładny katalog rzeczowy zwany “Pinakes”, składający się ze 120 ksiąg i obejmujący cały dorobek literacki i naukowy ówczesnej epoki. Starał się przy tym badać autentyczność katalogowanych dzieł literackich. Pomimo pewnej schematyczności katalog Kallimacha z Cyreny uznaje się za pierwszą historię literatury, zaś jego samego uważa się za ojca bibliografii starożytnej.

Trzeba pamiętać jednak, że w epoce księgi rękopiśmiennej pojęcie “bibliografia” oznaczało techniczną czynność pisania, przepisowywania, kopiowania ksiąg.

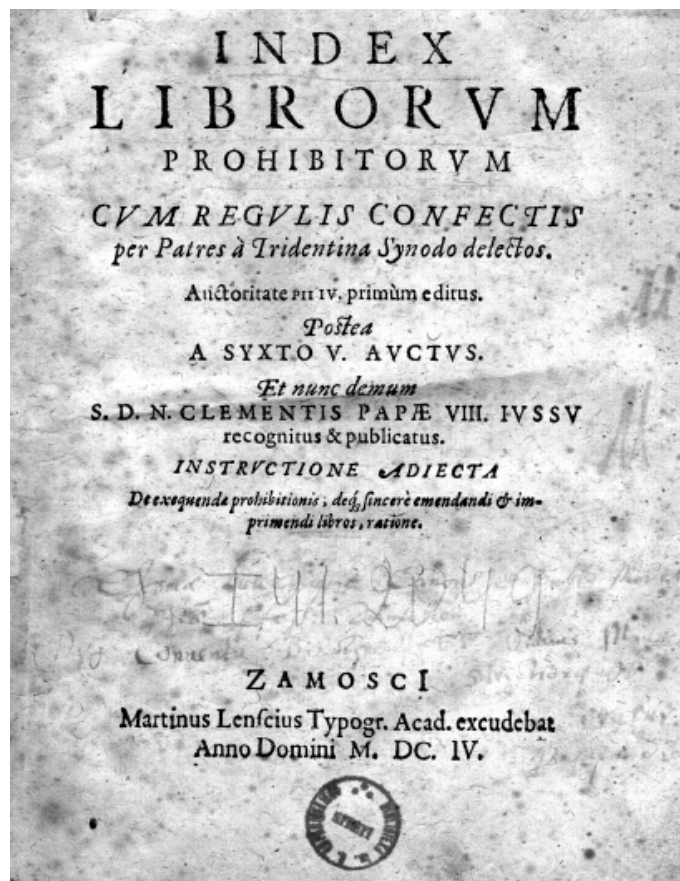
Następnie, przenosząc się na grunt europejski, na wystawie zaprezentowano pierwsze bibliografie, jakie powstały w Europie Zachodniej. Sporządzane wówczas rejestry ksiąg otrzymywały następujące tytuły: *bibliotheca*, *catalogus*, *elenchus*, *index*, *lexicon*, *repertorium*, *thesaurus*. Pierwszy z tych terminów upowszechnił się najbardziej, na co miało zapewne wpływ czterotomowe dzieło szwajcarskiego lekarza i przyrodnika **Konrada Gesnera** (1516-1565) *Bibliotheca universalis, sive catalogus omnium scriptorum locupletissimus in tribus linguis: latina, graeca et hebraica*, wydane w Zurychu w latach 1545-1555. *Bibliotheca universalis* była pierwszą bibliografią powszechną. Dzieła zostały

---

⁴ Patrz: *Bibliografia : metodyka ...* s. 13-14.

Gabriel Naudé. *Bibliographia Politica*. Lipsk 1712

Bernard Maciejowski. *Index Librorum Prohibitorum*. Zamosć 1604

zaprezentowane w porządku alfabetycznym według imion autorów. Wykaz zawierał indeks nazwisk i przydomków. Była to próba ujęcia całości najważniejszego ówczesnego piśmiennictwa naukowego w trzech językach. Informatorem Gesnera w zakresie polskiej produkcji pisarskiej był historyk **Jan Łasicki** (1534-1599). Są propozycje, aby uznać go za pierwszego polskiego bibliografa, przez wzgląd na poprawność opisów⁵. Konrada Gesnera bardzo często nazywa się “ojcem nowoczesnej bibliografii”, zaś tytuł jaki nadał swojemu dziełu – *Bibliotheca* - na długi czas przyjął się na oznaczanie różnych spisów książek, jakby na dowód, że spisy bibliograficzne najczęściej związane były z bibliotekami, w nich powstawały, z nich wychodziły i prezentowały ich księgozbiory.

Termin “bibliografia” w znaczeniu spisu dzieł pojawił się po raz pierwszy w pracy francuskiego bibliotekarza **Gabriela Naudé** (1600-1653) - bibliotekarza kardynała i polityka Jules’a Mazarina - zatytułowanej *Bibliographia politica*. Pierwsza edycja tego dzieła ukazała się w Wenecji w 1633 r. WBP może poszczycić się posiadaniem egzemplarza z roku 1712, wydany w Lipsku. Termin “bibliografia” umocnił się dopiero w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku, przyjmując znaczenie „opisywania ksiąg”.

Osoby, które przyczyniły się w Polsce do tworzenia pierwszych dzieł bibliograficznych, to m. in. **Stanisław Reszka** (1544-1600), autor rękopisu *Scriptores Polonici* (koniec XVI w.), zawierającego 35 nazwisk polskich autorów i **Krzysztof Warszawicki** (1543-1608) autor pierwszego drukowanego spisu pisarzy polskich *Reges, sancti, bellatores, scriptores Poloni*, wydany w 1601 r. w Rzymie, opracowanego przypuszczalnie na użytek Watykanu⁶.

Na wystawie została zaprezentowana także publikacja **Bernarda Maciejowskiego** (1548-1608) *Index librorum prohibitorum cum regulis* (Zamość 1604)⁷, zawierająca spis autorów i dzieł zakazanych.

Przedstawiona została również postać ks. **Szymona Starowolskiego** (1588-1656), pisarza i historyka, uznanego za pierwszego rzetelnego informatora o polskich pisarzach i ich dziełach. Z jego prac zaprezentowaliśmy dzieło *Scriptorum Polonicorum Hekatonas...* Zostały przypomniane też takie nazwiska jak: **Bartłomiej Dylągowski** (ok. 1590-1653), czy późniejszy **Krzysztof Sandius** (1644-1680) i jego bogaty materiał biograficzno-bibliograficzny o piśmiennictwie arian, noszący tytuł *Bibliotheca Anti-Trinitariorum sive Catalogus scriptorum et succincta narratio de vita eorum auctorum* (Freistadt, 1684). Nie mogło zabraknąć na wystawie bibliografów pomorskich i pruskich, takich jak: **Piotr Jaenichen** (1679-1739); **Gotfryd Lengnich** (1689-1774) – wydawca ukazującego się w latach 1718-1719 czasopisma naukowego “Polnische Bibliothec”, zawierającego także dzieła bibliograficzne; **Oloff Efraim** (1715-1766) i jego zbiór pieśniarstwa *Polnische Liedergeschichte* (pierwsza edycja: Gdańsk, 1744; w zbiorach WBP znajduje się reprint wydany w Lipsku w roku 1976, jest to pierwsze naukowe opracowanie pieśniarstwa polskiego, prezentuje autorów pieśni w porządku alfabetycznym, ich krótkie biografie i wykaz pism przez nich wydanych; **Jan Daniel Hoffman** (1701-1766) i jego *De typographiis earumque initiis et incrementis in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae* (Gdańsk 1740), publikacja była pierwszym przewodnikiem pomocnym w poszukiwaniach starych druków,

⁵ H. Hleb-Koszańska. *Spór o początki bibliografii w Polsce*. Warszawa 2003.

⁶ Zob. Korpała J. *Dzieje bibliografii w Polsce*. Warszawa 1969 s. 46.

⁷ Pierwsze wydanie miało miejsce w Krakowie w 1603 roku, po raz drugi wyszło z rozkazu Jerzego Zamoyskiego w Zamościu w 1604 roku. Zob. K. Estreicher. *Bibliografia polska*. T. 22 (Cz. 3. T. 11). Kraków 1908 s.12.

w późniejszym czasie z dzieła tego czerpali i na nim się wzorowali J. S. Bandtkie i J. Lelewel; **Samuel Joachim Hoppius** (1684-1754) i jego wysokiej klasy dzieło bibliograficzne *De Scriptoribus Historiae Polonicae schediasma literarum*, przedstawiające kompletną bibliotekę polskich historyków, wyróżniające się sumiennością bibliograficzną w opisie dzieł; **Dawid Braun** (1644-1737) i publikacja, która przyniosła mu rozgłos: *De Scriptorum Poloniae et Prussiae Historicorum, Politicorum et Juris Consultorum* (Kolonia 1723), autor postanowił opracować krytyczny przewodnik po literaturze, odnosząc się do dziejów i ustroju Polski oraz Prus Królewskich, opisał 385 dzieł, ograniczając się do tych, które posiadał w swojej bibliotece, pomimo tego publikację Brauna można uznać za prototyp bibliografii specjalnej, krytycznej i adnotowanej.

Ważną częścią wystawy były hagiografie i herbarze, zawierające żywoty świętych i kazania. Do najsłynniejszych, i znajdujących się w naszych zbiorach, należą: hagiografia **Piotra Jacka Pruszcza** (1605-1688) *Forteca Duchowna Królestwa Polskiego* (Kraków 1662); czterotomowy herbarz jezuita **Kacpra Niesieckiego** (1682-1744) *Korona Polska* (Lwów 1743), przedstawiający ogromną wartość dokumentacyjną; hagiografia **Floriana Jaroszewicza** (1694-1771) *Matka Świętych Polska* (Kraków 1767).

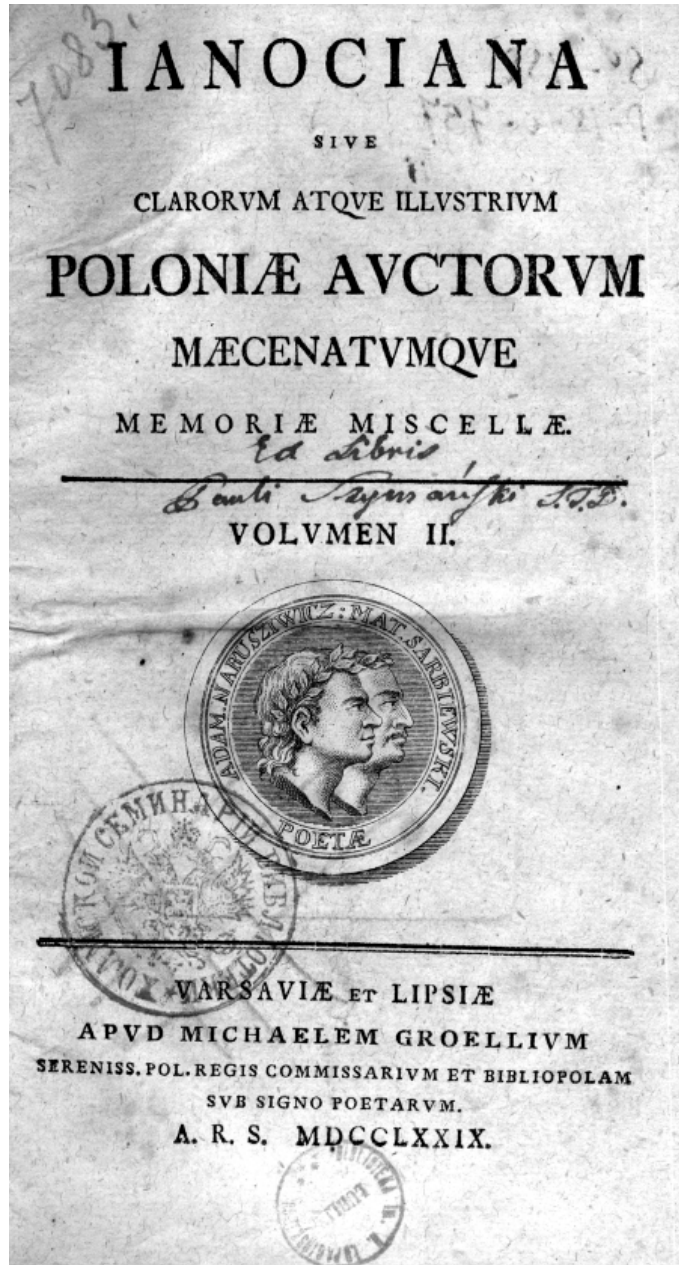
Następnie zaprezentowano, powstałą w drugiej połowie XVIII w., Bibliotekę Załuskich, która została odnotowana jako pierwsza polska biblioteka publiczna (właściwie narodowa, zwana też Biblioteką Rzeczypospolitej). Fundatorami byli **Andrzej Załuski i Józef Załuski**.

Przedstawione na wystawie i najszerzej znane dzieła bibliograficzne **Józefa Załuskiego** (1702-1774), uznanego za pioniera polskiej bibliografii narodowej, to: *Bibliotheca poetarum Polonorum qui Patrio sermonae scripserunt* (Warszawa 1754) – dzieło współwydane z polskim przekładem poezji Wergiliusza⁸ (w zbiorach Biblioteki znajduje się również wydanie samoistne dzieła, ówczesne katalogi księgarskie odnotowują je jako dzieło anonimowe⁹) oraz *Biblioteka historyków, prawników, polityków...* (Kraków 1832). *Bibliotheca* Załuskiego zawiera opis ponad 600 utworów literackich, wymienia ponad 300 autorów. Jest to pierwsza świadoma bibliografia i to zarówno podmiotowa, jak i przedmiotowa, nie jest jednak jeszcze bibliografią kompletną. Załuski większość swoich prac pozostawił w rękopisie. Ogromna część dorobku pracowitego bibliografa spłonęła w czasie bombardowania stolicy w 1944 r. Wystarczy wspomnieć chociażby dzieło *Bibliotheca Polona magna universalis* – uznawane za próbę opracowania pierwszej polskiej bibliografii narodowej.

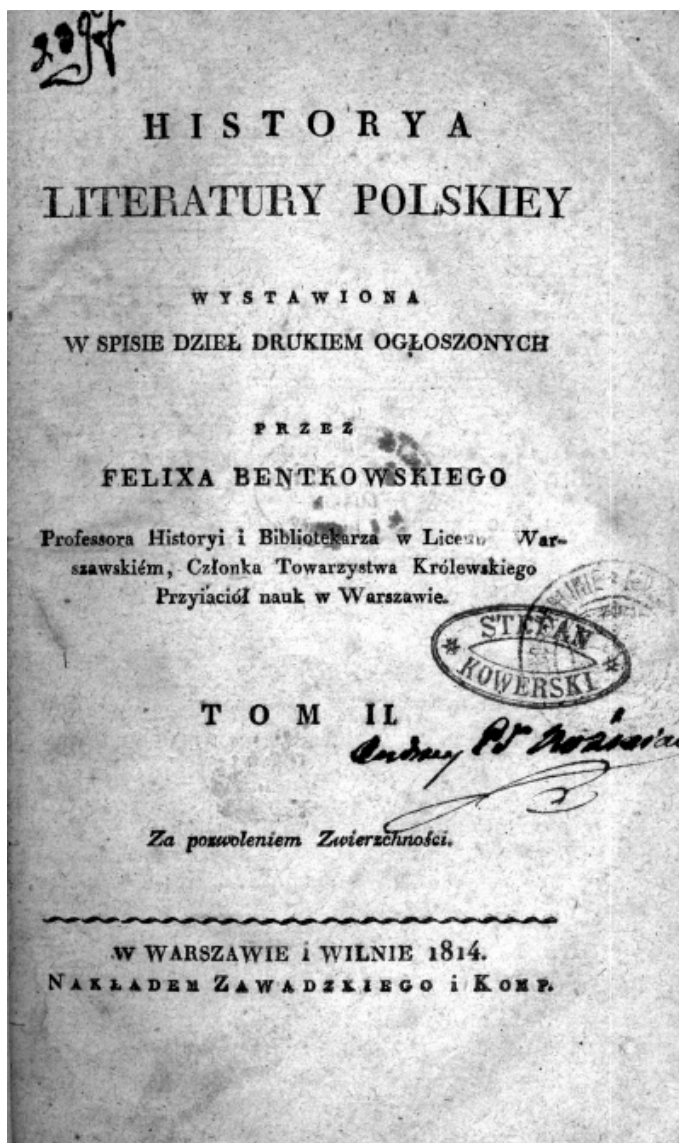
Wysokiej klasy bibliograf, zaprezentowany na wystawie, to pracownik Biblioteki Załuskich **Jan Daniel Janocki** (1720-1786). Spośród jego bogatej spuścizny bibliograficznej największym dziełem jest *Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae Auctorum Maecenatumque Memoriae Miscellae*, słynne *Janociana* – trzytomowy słownik biobibliograficzny, zawierający bibliografię podmiotową i przedmiotową (T. 1-2 Warszawa – Lipsk 1776, 1779; T. 3 Warszawa 1819). Ostatni tom dzieła został wydany 30 lat po śmierci J. D. Janockiego przez S. B. Lindego. Linde zamieścił też w tym tomie kartę tytułową przygotowanej bibliografii Załuskiego *Bibliotheca Polona*, ze zmienioną przez Janockiego nazwą na *Bibliotheca Polonica*. Janocki pracował nad wydaniem bibliografii narodowej Załuskiego, do jej opublikowania jednak nigdy nie doszło.

⁸ Vergilius Publius. *Publiusza Wirgiliusza Morona księgi wszystkie*. 1754.

⁹ Patrz: J. Keckówna. *Bibliotheca Proetarum Polonorum Józefa Andrzeja Załuskiego*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” T. 6 (1960) nr 4 s. 147-210.

Jan Daniel Janocki. *Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae Auctorum Maecenatumque Memoriae Miscellae*. Warszawa, Lipsk 1776

Feliks Bentrkowski. *Historia literatury polskiej wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych.* Warszawa, Wilno 1814

Inne istotne ośrodki pracy nad bibliografią i jej rozwojem zaprezentowane na wystawie to w kolejności: Ośrodek Krzemieniecki z osobą **Tadeusza Czackiego** (1765-1813) – człowieka o ogromnej wrażliwości bibliograficznej. Czacki był założycielem Biblioteki Poryckiej, twórcą Liceum Krzemienieckiego oraz autorem programu nauczania przewidującego wykłady z bibliografii w liceum (z liceum wyszło wielu uznanych bibliografów). Na wystawie zostało zaprezentowane jego dwutomowe dzieło *O Litewskich i Polskich Prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w Pierwszem Statucie dla Litwy 1529 Roku wydanem* (Warszawa 1800-1801). Przedmiotem jego badania stał się I Statut Litewski (nazywany czasem Kodeksem Gasztołda) Zygmunta Starego, autor zestawiał pierwszą jego redakcję z następnymi. Jak można było dostrzec wśród prezentowanych na wystawie publikacji, bibliografia była jednym z jego główniejszych zainteresowań naukowych, czemu dał wyraz w korespondencji z Gotfrydem Grodkiem, we współpracy nad ustawą dla Liceum Krzemienieckiego z Hugonem Kołłątajem i Samuelem B. Lindem, w kontaktach z księdzem **Hieronimem Juszyńskim** (1760-1830) i sugestiach do jego - zaprezentowanego na wystawie - *Dykcjonarza poetów polskich* (Kraków 1820). Dzieło księdza Juszyńskiego zawiera 1376 nazwisk wierszopisów i poetów od XV do połowy XVIII wieku w układzie alfabetycznym i 210 utworów anonimowych.

Kolejnym przedstawionym ośrodkiem, stanowiącym bogaty warsztat dla wielu bibliografów, była biblioteka **Józefa Maksymiliana Ossolińskiego** (1748-1826) w Wiedniu. Na wystawie zaprezentowano wydawane przez Ossolińskiego *Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej o pisarzach polskich, także postronnych, którzy w Polszcze albo o Polszcze pisali, oraz o ich dziełach, z roztrząśnieniem wzrostu i różnej kolei ogólnego oświecenia, jako też szczególnych nauk w narodzie polskim* (T. 1 Kraków 1819). Dzieło zawiera materiały biograficzne, przybierające często formę portretów literackich opatrzonych informacjami o wydanych publikacjach.

W bibliotece Ossolińskiego pracował, pochodzący z Torunia, jakobin – **Samuel Bogumił Linde** (1771-1847), który stworzył 22 tomy bibliografii narodowej *Bibliotheca Polona* (tytuł przypominał analogiczne dzieło Załuskiego). Niestety, po rozstaniu Lindego z Ossolińskim i jego powrocie do Warszawy rękopisy zostały zatrzymane w Wiedniu, a kiedy po wielu perypetiach rękopis powrócił do Polski, spłonął podczas Powstania Warszawskiego w 1944 r. Bibliografia powstała na bazie materiałów gromadzonych do publikacji *Słownika języka polskiego*, z którego Linde słynie najbardziej.

Biblioteka Ossolińskiego była kolejną próbą stworzenia biblioteki narodowej, a w swoim zamysle miała zastąpić Bibliotekę Załuskich, której zbiory wywieziono do Petersburga.

Wiek XVIII, nazywany złotym wiekiem bibliografii, przyniósł definicję bibliografii jako nauki. Uznano wówczas bibliografię za naukę ogólną, uważano, że zadaniem bibliografii jest “poznanie świata literackiego i opisanie tego, co się nań składa”¹⁰. Zdefiniowano ją jako naukę o książce.

Kolejnym istotnym ośrodkiem, zaprezentowanym na wystawie, było Wilno wraz z Uniwersytetem Wileńskim. Wśród badaczy czołowe miejsce zajmował tam **Joachim Lelewel** (1786-1861), pierwszy teoretyk bibliografii w Polsce, autor słynnego dzieła *Bibliograficznych ksiąg dwoje* (Wilno 1823) – uznanego za pierwszy podręcznik bibliotekarstwa. Lelewel przedstawił w znamienitej publikacji

---

¹⁰ S. Vrtel-Wierczyński. *Teoria bibliografii w zarysie*. Wrocław 1951 s. 11.

własną wykładnię teorii bibliografii, uwydatnił pojęcie jej przedmiotu, jakim jest książka jako produkt sztuki drukarskiej, a także wskazał na zadania bibliografa, do których należy dokładny opis książki według przyjętych zasad. Łączył też z pracą bibliografa powinność udzielania informacji o piśmiennictwie.

Zostało przypomniane także nazwisko **Jerzego Samuela Bandkiego** (1768-1835), pochodzącego z Lublina bibliotekarza, bibliografa i filologa oraz historyka językoznawstwa i drukarstwa. Jego dzieła z historii drukarstwa wydane w Krakowie, stały się inspiracją do napisania *Bibliograficznych ksiąg dwojga* Joachima Lelewela.

Dzieło bibliografa pochodzącego z Lubelszczyzny (urodził się w Lubartowie) **Feliksa Bentkowskiego** (1781-1852) *Historia literatury polskiej* (Warszawa – Wilno 1814) zajmowało szczególne miejsce na prezentowanej wystawie. Wydane w dwóch tomach, spełniało wówczas funkcję historii literatury i przewodnika bibliograficznego.

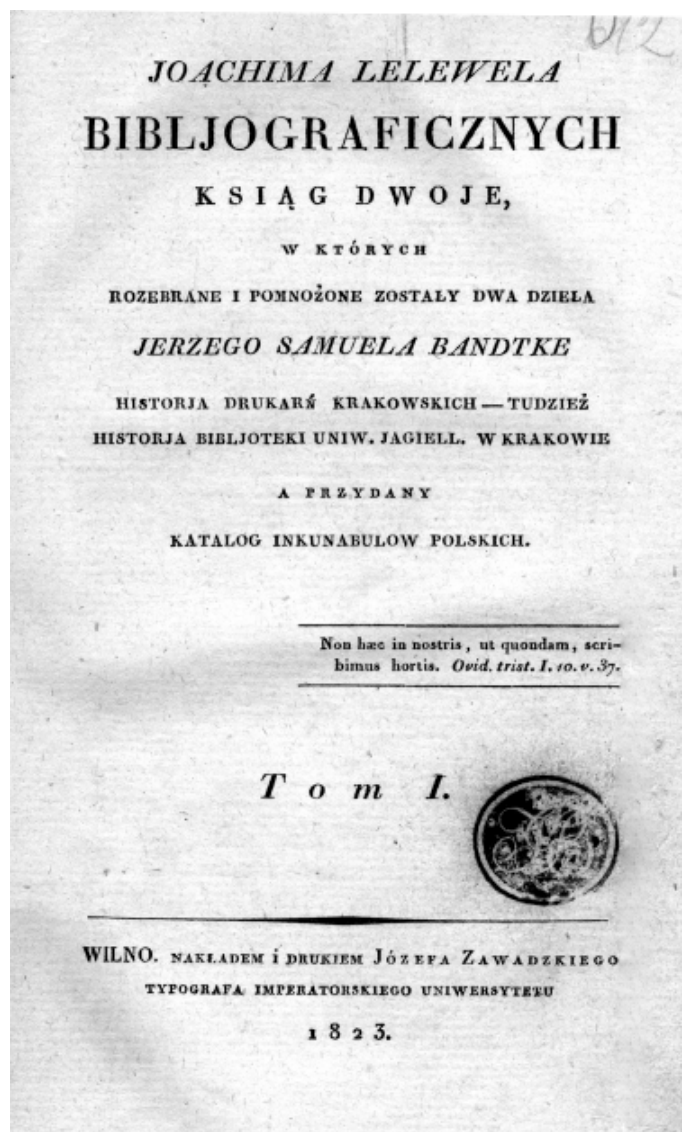
W kolejności na wystawie zaprezentowano kontynuatora spuścizny po Feliksie Bentkowskim – **Adama Jochera** (1791-1860), znanego przede wszystkim z pracy wydanej w trzech tomach, zatytułowanej *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce* (Wilno 1840, 1842, 1857).

Początek wieku XIX zaobfitował różnorodnością dzieł bibliograficznych, na wystawie zaprezentowano m. in. takie postaci i ich dzieła, jak: **Jerzy Chrystian Arnold** (1747-1827) *De monumentis historiae naturalis Poloniae literariis usque ad finem saeculi XVI* (Warszawa 1818); **Michał Wiszniewski** (1794-1865) *Historia literatury polskiej* (T. 1-9. Kraków 1840-57); **Hieronim Łabędzki** (1809-1862) *Górnictwo w Polsce : opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego, pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym* (Warszawa 1841); **Wacław Aleksander Maciejowski** (1793-1883) *Piśmiennictwo polskie, od czasów najdawniejszych aż do roku 1830 : z rękopisów i druków zebrany, w obrazie literatury polskiej historycznie skreślonym* (Warszawa 1851); **Karol Mecherzyński** (1804-1881) *Historia literatury polskiej* (Kraków 1873); **Aleksander Przedziecki** (1814-1871) *Wiadomość bibliograficzna o rękopisach zawierających w sobie rzeczy polskie przejranych po niektórych bibliotekach i archiwach zagranicznych w latach 1846 – 1849* (Warszawa 1850); **Ludwik H. Gąsiorowski** (1807-1863) *Zbiór wiadomości do historii sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych, aż do najnowszych* (T. 1 – 4 Poznań 1839 – 1855).

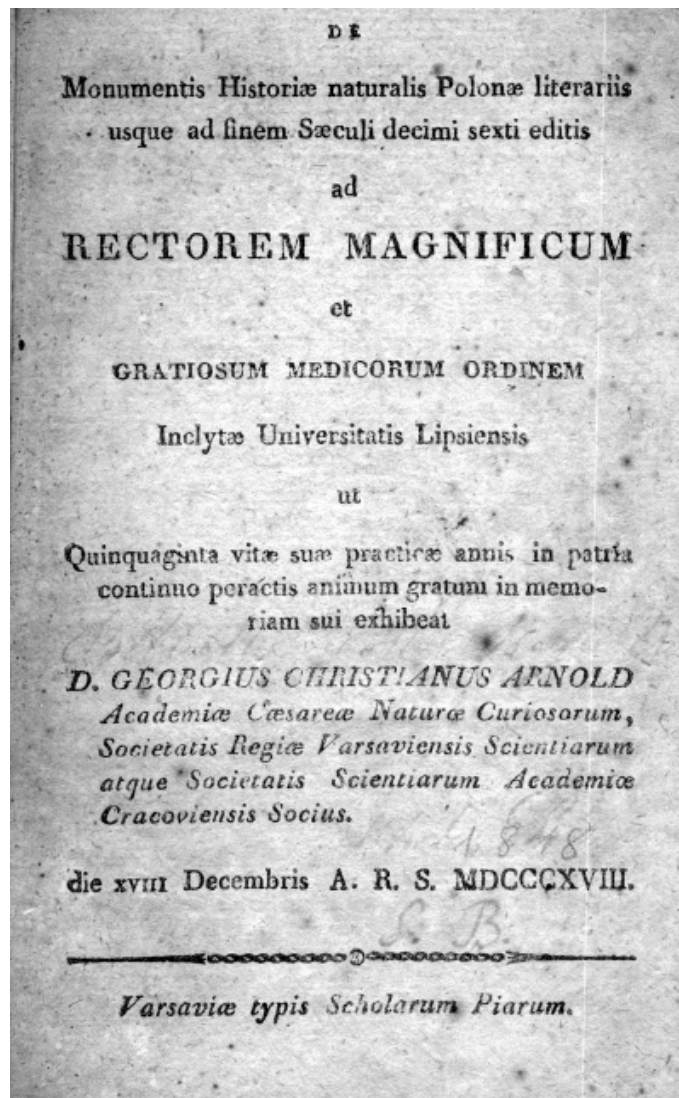
Przełom w dziejach bibliografii uczyniła *Bibliografia polska* **Karola Estreichera**, a raczej rodu Estreicherów, ponieważ pracowały nad nią trzy pokolenia: Karol Estreicher, syn Stanisław i wnuk Karol. Studia nad pomnikowym dziełem, rozłożone na pokolenia, rozpoczął **Karol Estreicher** (1827-1908). Trzy części wielotomowej bibliografii obejmują całe polskie piśmiennictwo od XV do XIX wieku.

Prezentując postać Estreichera nie można było pominąć współczesnych mu badaczy – **Władysława Wislockiego** (1841-1900) i **Teodora Wierzbowskiego** (1853-1923), którzy również znacząco zapisali się w tradycji bibliograficznej.

Wiek XIX obfitował w publikacje bibliografii z różnych dziedzin, jednak nie były one metodycznie poprawnie opracowane. Ich celem było utrwalenie dorobku piśmienniczego z danej dziedziny. Autorami tychże bibliografii byli często uczeni, m. in. **Ludwik Finkiel** (1858-1930) *Bibliografia historii polskiej*; **Edmund Kołodziejczyk** (1888-1915) *Bibliografia słowianoznawstwa polskiego* (Kraków 1911), **Adolf Suligowski** *Bibliografia prawnicza polska XIX i XX wieku : poprzedzona słowem wstępnym i rzutem oka na twórczość piśmienniczą prawników polskich w ciągu XIX i pierwszego dziesięciolecia XX wieku* (Warszawa 1911),

Joachim Lelewel. *Bibliograficznych ksiąg dwoje* (...). Wilno 1823

Jerzy Chrystian Arnold. *De monumentis historiae naturalis Polonae literariis usque ad finem saeculi XVI.* Warszawa 1818

Franciszek Gawełek (1884-1919) *Bibliografia ludoznawstwa polskiego* (Kraków 1914), **Józef Bieliński** (1848-1926) *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej wileńskiej, bibliograficznie przedstawiony : przyczynek do dziejów medycyny* (Warszawa 1889). Dla wielu z nich praca bibliograficzna była jedną z wielu form działalności naukowych.

W Polsce odrodzonej wizja narodowej ksiąźnicy urzeczywistniła się w momencie, kiedy rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z dnia 24 lutego 1928 roku, ustanowiona została w Warszawie Biblioteka Narodowa. W tym samym roku powstał również Instytut Bibliograficzny – narodowa centrala bibliograficzna. Wśród twórców i działaczy instytucji wymienia się głównie: **Stefana Dembego**, **Zygmunta Mocarskiego**, **Stefana Vrtel-Wierczyńskiego**, **Karola J. Badeckiego**, **Kazimierza Piekarskiego**.

W prezentowanym okresie międzywojennym na szczególną uwagę zasłużyli dwaj bibliografowie: **Gabriel Korbut** (1862-1936) – autor dzieła bibliograficznego z dziedziny historii literatury polskiej *Literatura polska : od początków do powstania styczniowego* i **Wiktor Hahn** (1871-1959) – autor *Bibliografii bibliografii polskich* (Lwów 1921), dzieła będącego pierwszą polską bibliografią bibliografii głównych gałęzi piśmiennictwa od XVII w. Dodatkowo autor zgromadził w niej katalogi księgarskie, antykwaryczne, archiwalne, biblioteczne, katalogi wystaw malarskich i kalendarzy oraz spisy treści czasopism.

W części wystawy dotyczącej okresu po II wojnie światowej zaprezentowano dorobek Instytutu Bibliograficznego oraz wydane przez Bibliotekę Narodową człony polskiej bibliografii narodowej, rejestrujące bieżącą produkcję wydawniczą: *Przewodnik Bibliograficzny*, *Bibliografię Zawartości Czasopism*, *Bibliografię Wydawnictw Ciągłych i Polonica Zagraniczne*.

Wystawę zakończył akcent lubelski – “Lubelszczyzna w bibliografii”. Ziemia Lubelska posiada poważne tradycje bibliograficzne, w odróżnieniu od innych regionów Polski, dysponuje wszechstronnym i bogatym warształtem bibliograficznym, tak o charakterze retrospektywnym, jak i bieżącym¹¹. Osoby i zaprezentowane publikacje, które stanowiły przyczynek do bibliografii naszego regionu to: **Seweryn Sierpiński** *Obraz miasta Lublina* (Lublin, 1839), **Henryk Wiercieński** *Opis statystyczny Guberni Lubelskiej* (Lublin 1901), **ks. Jan A. Wadowski**. *Kościół lubelskie* (Kraków 1907), **Wiktor Hahn** *Bibliografia województwa lubelskiego za rok 1927* (Lublin 1929), **Feliks Araszkiewicz** *Ruch literacki w Lubelszczyźnie : 1918 – 1938 : cyfry, daty, tytuły, nazwiska* (Lublin 1939), **ks. Ludwik Zalewski** *Antologia współczesnych poetów lubelskich* (Lublin 1939).

Trzeba podkreślić, że pionierem w zakresie bibliografii lubelskiej był także patron naszej Biblioteki – **Hieronim Łopaciński**, który pod pseudonimem Rafał Lubicz opublikował w “Kalendarzu Lubelskim” na rok 1891 rozprawkę *Wydawnictwa periodyczne w Lublinie*. Praca jest omówieniem bibliograficznym, zawierającym przegląd i charakterystykę wydawnictw periodycznych ukazujących się w Lublinie od XVII do końca XIX w. Wydawnictwa przedstawione zostały w porządku chronologicznym z podziałem na roczniki i czasopisma.

Jako badacz przeszłości, Łopaciński doceniał znaczenie druków prowincjonalnych w dążeniu do poznania historii regionu, widząc w nich ważne i nieocenione źródło historyczne. Praca Łopacińskiego powstała, prawdopodobnie,

---

¹¹ Zob. A. Matczuk. *Rozwój bibliografii Ziemi Lubelskiej*. W: *Lublin a książka*. Lublin 2004 s. 531-532.

pod wpływem *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera, w trosce o przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku czasopiśmienniczego Lublina¹².

W zaprezentowanym na wystawie dorobku bibliograficznym Lubelszczyzny wyróżniającym się dziełem była *Bibliografia historii województwa lubelskiego* **Andrzeja Wojtkowskiego** – profesora historii, bibliotekarza i bibliografa. W dziele autor podjął próbę całościowego ujęcia historiografii regionu (obejmującą okres od czasów najdawniejszych do 1944 roku, prezentującą publikacje i artykuły wydane do roku 1960 włącznie). Praca nad *Bibliografią* zajęła Wojtkowskiemu prawie 20 lat i była gotowa do druku już w 1968 roku, ale perturbacje polityczno-ideologiczne sprawiły, że autor dzieło wycofał i zamknął w przysłowiowej szufladzie.

Upłynęło 30 lat nim dzieło doczekało się publikacji. Budowa dzieła i metoda porządkowania materiału bibliograficznego zostały zachowane w postaci nadanej przez Wojtkowskiego. Pojęcie „historia” rozumiane jest bardzo szeroko, w dziele obok historii politycznej, społecznej i gospodarczej, uwzględniono dzieje Kościoła, szkolnictwa, etnografii, sztuki, archeologii i nauk pomocniczych historii. Przedmiotem rejestracji stały się wszystkie publikacje dotyczące historii regionu lubelskiego, niezależnie od języka w jakim zostały opublikowane oraz miejsca ich druku.

Wojtkowski gromadząc materiały do *Bibliografii historii...* był już autorem *Bibliografii historii Wielkopolski*, dzieła zawierającego historiografię obszaru Wielkopolski. Dzięki Wojtkowskiemu Ziemia Lubelska otrzymała znakomite dzieło, którego poza Wielkopolską mogą jej pozazdrościć inne regiony Polski, pracę można uznać za koronę bibliografii lubelskiej¹³.

Kontynuacją dzieła Wojtkowskiego jest *Bibliografia Lubelszczyzny* opracowywana i wydawana przez WBP im. H. Łopacińskiego. Prace nad nią są prowadzone od 1963 r., ukazuje się drukiem od roku 1967 r. Jest to bibliografia przedmiotowa, rejestrująca ogół piśmiennictwa związanego z regionem. Tematycznie obejmuje wszystkie dziedziny życia z obszaru województwa lubelskiego w jego granicach administracyjnych, a w latach 1975-1998 z obszaru województw: białkopodlaskiego, chełmskiego, lubelskiego, zamojskiego, również w ich granicach administracyjnych. Zasięgiem formalnym obejmuje wszystkie jednostki bibliograficzne (od druków zwartych, czasopism jako całości, artykułów, recenzji, fragmentów bibliograficznych po kartografię i ważniejsze dokumenty życia społecznego). Przeznaczona jest dla szerokiego spektrum odbiorców. Od początku zachowuje ten sam schemat, stosuje te same założenia metodyczne. Zaopatrzona jest w dwa indeksy: alfabetyczny i przedmiotowy. Dotychczas ukazało się siedem tomów *Bibliografii Lubelszczyzny*.

W 1994 r. w Puławach została zorganizowana przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. H. Łopacińskiego konferencja bibliografów „Bibliografie regionalne. Dokonania, dylematy, wnioski”. Publikacja, zawierająca materiały pokonferencyjne, również została zaprezentowana na wystawie.

Od stycznia 2000 r. materiały bibliograficzne do *Bibliografii Lubelszczyzny* są gromadzone w bazie komputerowej o nazwie REGION, prowadzonej w programie MAK¹⁴.

---

¹² Zob. j.w. s. 533-534.

¹³ Zob. A. Matczuk. *Wprowadzenie do „Bibliografii”* W: A. Wojtkowski. *Bibliografia historii województwa lubelskiego*. Lublin 2000 s. 21-25; A. Matczuk. *Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości wybitnych polskich bibliografów*. „Bibliotekarz Lubelski” R. 47 (2004) s. 114-117.

Kolejnym bibliograficznym osiągnięciem, wydanym przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. H. Łopacińskiego, a zaprezentowanym na wystawie była *Bibliografia starych druków lubelskich 1630-1800*, w opracowaniu **Ireny Dziok-Strelnik**. Zaprezentowane zostały również: *Katalog czasopism lubelskich Haliny Wolskiej*, *Katalog czasopism niezależnych w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie* **Wiesławy Pazury**, *Katalog dokumentów życia społecznego Leszka Ludorowskiego* oraz *Lubelska prasa konspiracyjna 1939-1944* **Zbigniewa Jerzego Hirsza**.

Koncepcję merytoryczną wystawy opracowały i wyboru materiału dokonały – Joanna Chapska i Agata Kozioł (Dział Informacji i Promocji WBP). Koncepcję plastyczną zrealizowali – Jacek J. Wałdowski i Paweł Znamierowski (Pracownia Plastyczna WBP).

Wystawie towarzyszył plakat i folder, w których wykorzystano stronę tytułową pierwszej polskiej bibliografii narodowej *Bibliotheca Polonica*, opracowanej początkowo przez Józefa Załuskiego, kontynuowanej przez Jana Daniela Janockiego, przez niego też przygotowanej do druku. Bibliografia ta drukiem się nie ukazała, jej rękopis spłonął podczas Powstania Warszawskiego, pozostała tylko karta tytułowa, zachowana przez Samuela Bogumiła Lindego w tomie trzecim *Janocianów*.

Otwarcia wystawy towarzyszył wykład dr Alicji Matczuk (UMCS) „Geneza i rozwój bibliografii”. Wystawa cieszyła się zainteresowaniem młodzieży, studentów, regionalistów, czytelników WBP. Zebrała pochlebne recenzje w prasie. W czasie trwania ekspozycji organizowane były zajęcia dla młodzieży szkolnej i studenckiej, dotyczące bibliografii.

Podsumowując przytoczymy fragment zaczerpnięty z *Bibliograficznych ksiąg dwojga* Joachima Lelewela:

“Mówią Francuzi, że bibliografia jest la plus vaste et la plus universelle de toutes les connaissances humaines. Być bibliografem, ma być rzeczą najpiękniejszą i najpoważniejszą: Cóż bowiem człowiekowi więcej satysfakcji przynosić może, nad oswojenie się ze wszystkimi pracami ludzkiemi; co miłszego jak tocząc swe oko w obszernym ksiąg zbiorze, po szrankach dzieł, i szeregach pisarzy, odświeżać posiadane przez się wiadomości o autorach, o przedmiotach, o dobroci i wartości”¹⁵.

---

¹⁴ Zob. B. Lech-Jabłońska. *Stan prac nad "Bibliografią Lubelszczyzny"*. „Bibliotekarz” R. (2001) nr 11 s. 14-17.

¹⁵ J. Lelewel. *Bibliograficznych ksiąg dwoje*. Wilno 1826 s. 246.